

УДК 658:005.332.4:331.101.262

РОЗВИТОК ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

HUMAN CAPITAL DEVELOPMENT AS FACTOR OF INCREASING COMPETITIVENESS OF THE ENTERPRISE

Махмудов Х.З.

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедрою підприємництва і права,
Полтавська державна аграрна академія

Коваленко М.В.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту,
Полтавська державна аграрна академія

Горбатюк Л.М.

здобувач,
Полтавська державна аграрна академія

Чаплянська В.С.

магістр,
Полтавська державна аграрна академія

У статті висвітлено основні напрями формування людського капіталу як фактора підвищення рівня конкурентоспроможності підприємств. Проаналізовано витрати на сферу освіти, охорони здоров'я України, охарактеризовано основні джерела їх фінансування. Досліджено залежність між показниками вартості людського капіталу та економічного розвитку.

Ключові слова: конкуренція, конкурентоспроможність підприємства, людський капітал.

В статье отражены основные направления формирования человеческого капитала как фактора повышения конкурентоспособности предприятий. Проанализированы расходы на сферу образования, здравоохранения Украины, охарактеризованы основные источники их финансирования. Исследована зависимость между показателями стоимости человеческого капитала и экономического развития.

Ключевые слова: конкуренция, конкурентоспособность предприятия, человеческий капитал.

The article outlines the main directions of human capital formation as a factor for increasing the competitiveness of enterprises. The expenditures on education, healthcare of Ukraine are analyzed, the main sources of their financing are described. The dependence between the indicators of human capital cost and economic development is investigated.

Key words: competition, enterprise competitiveness, human capital.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку економіки висуває якісно нові вимоги до управління конкурентоспроможністю підприємств, що характеризуються загостренням конкурентної боротьби, підвищенням рівня комерційного ризику, тяжким фінансовим станом більшості підприємств. Умови формування ринкових відносин в Україні потребують пошуку ефективних засобів виживання підприємств та забезпечення їхнього функціонування. В Україні для підвищення конкурентних позицій необхідно впровадити інноваційні технології, що потребує підвищення якості людського капіталу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вагомий внесок у розвиток людського капіталу зробили такі зарубіжні та вітчизняні вчені, як Г. Беккер, О. Гріншова, Я. Мішер, Г. Назарова, Т. Шульц та інші. Результати дослідження людського капіталу як одного з визначальних чинників економічного зростання висвітлені в працях О. Бородіної, П. Макаренка, Н. Гвоздик, М. Коденської, С. Міхньова, Е. Лібанова, Л. Курило, Н. Степаненко, О. Пудри.

Метою статті є аналіз основних вкладень в людський капітал, джерел фінансування та їх впливу на підвищення конкурентоспроможності підприємства.

Вклад основного матеріалу дослідження.

Конкуренція – одна з головних рис ринкового господарства, коли між собою конкурують товари, товаровиробники, галузі, країни. Люди з їхніми вміннями, здібностями, інтелектом, науковими знаннями та можливостями забезпечують впровадження новітніх інформаційних технологій на підприємствах. Формування людського капіталу здійснюється за допомогою доцільних вкладень у людину, що можуть бути оцінені в грошовій або іншій формі та сприяють зростанню продуктивності й підвищенню доходів людини. Важливими напрямками вкладень у розвиток людини є: освіта (дошкільна, початкова, середня, професійно-технічна, вища, а також продовження освіти дорослих, що включає набуття досвіду працівником та підвищення його кваліфікації на виробництві, що сприяє самовдосконаленню, отриманню нових знань та самовихованню гуманітарних складників людського капіталу); охорона здоров'я в широкому розумінні, включаючи витрати, які сприяють фізичному розвитку людини, продовженню тривалості життя, зміцненню імунітету [1, с. 38–39].

Витрати на освіту й охорону здоров'я людини в Україні забезпечуються відповідними державними цільовими програмами. Також джерелами інвестицій у розвиток людини можуть бути власні заощадження сім'ї, благодійні фонди, кошти підприємств і підприємців, меценатство.

Згідно зі статистичними даними, обсяги фінансування сфери освіти в Україні про-

тягом 2015–2017 років збільшилися на 63 562 млн. грн (55,4%). Частка витрат на освіту у загальній структурі витрат протягом досліджуваного періоду не змінювалася і становила 16,8%. Найбільшу частку у структурі витрат на освіту займають витрати на загальну середню освіту – 47,4%, найменшу – на професійно-технічну – 4,6% (табл. 1).

Кількість студентів у вищих навчальних закладах в Україні протягом 2013 – 2016 років зменшилася на 6,1%. Проте питома вага студентів, які навчаються за рахунок державного бюджету, збільшилася. У 2016–2017 навчальному році цей показник становив 46,2%, що на 1,7 в.п. перевищує показник 2014–2015 навчального року. Відповідно, спостерігається зменшення питомої ваги студентів, які навчаються за рахунок власних коштів, на 1,4 в.п. (табл. 2).

Велике значення для розвитку людського капіталу має сфера науки, соціальний інститут, який забезпечує накопичення знань, а також їх використання у практичній діяльності.

Обсяг фінансування витрат в Україні на виконання наукових та науково-технічних робіт у 2016 році за рахунок державного бюджету зменшився і становив 3700,8 млн. грн, його частка в загальному обсязі фінансування у цьому ж році становила 45,2%. Протягом 2014–2016 років спостерігається збільшення фінансування витрат на виконання наукових робіт за рахунок коштів організацій підприємницького сектору на 1741,9 млн. грн, або 11,1 відсоткових пункти.

Таблиця 1

Фінансування сфери освіти в Україні і у Полтавській області в 2015–2017 рр., млн. грн

Показники	Рік			2017 р. у % до 2015 р.
	2015	2016	2017	
Всього витрат в Україні, з них	679871,4	835832,1	1056759,9	155,4
на освіту	114193,5	129437,7	177755,7	155,7
у % до всього витрат	16,8	15,5	16,8	х
у тому числі дошкільну	18142,2	20115,5	28207,2	155,4
загальну середню	49668,3	56532,0	84346,3	169,8
професійно-технічну	6171,2	6182,3	8278,9	134,1
вищу	30981,8	35233,6	38681,1	124,8

Джерело: розраховано автором на основі даних [2, с. 11]

Таблиця 2

Чисельність студентів ВНЗ України за джерелами фінансування їх навчання, 2014–2017 рр.

Показники	2014/2015 н.р.		2015/2016 н.р.		2016/2017 н.р.		2017 р. у % до 2014 р.
	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%	
Всього студентів, тис. осіб	1689,2	100	1605,3	100	1586,7	100	93,9
у тому числі навчаються за рахунок державного бюджету	751,1	44,5	732,0	45,6	732,9	46,2	94,5
місцевого бюджету	82,1	4,9	79,4	4,9	73,6	4,6	96,0
органів державної влади	10,3	0,6	10,2	0,6	9,6	0,6	78,2
власних коштів	845,6	50,0	783,6	48,9	770,6	48,6	81,7

Джерело: розраховано за даними [2, с. 18]

Найбільшу частку у структурі джерел фінансування наукових робіт у 2016 році займають кошти: державного бюджету – 32,1%, організацій підприємницького сектору – 29,2% та іноземних держав – 22,1% (табл. 3). У 2016 році загальний обсяг витрат на виконання наукових досліджень і розробок власними силами організацій становив 11 530,7 млн. грн, у тому числі витрати на оплату праці – 5751 млн. грн, інші поточні витрати – 5203,7 млн. грн, капітальні витрати – 576 млн. грн, з них витрати на придбання устаткування – 487,6 млн. грн [3, с. 56].

Питома вага загального обсягу витрат у ВВП становила 0,48%, у тому числі за рахунок коштів державного бюджету – 0,16%. За даними 2015 року, частка витрат на науково-дослідні роботи у ВВП країн ЄС у середньому становила 2,03%. Більшою за середню частка витрат на дослідження та розробки була у Швеції (3,26%), Австрії (3,07%), Данії (3,03%), Фінляндії (2,90%),

Бельгії (2,45%). Найменша – у Кіпрі, Румунії, Латвії (від 0,46% до 0,77%) [3, с. 56].

У 2016 році 19,3% від загального обсягу витрат спрямовані на виконання фундаментальних наукових досліджень, які майже на 92% профінансовано за рахунок коштів бюджету. На виконання науково-технічних розробок спрямовано 58,5% загального обсягу витрат, які на 37,4 % профінансовано організаціями підприємницького сектору, 34% – іноземними коштами та 13,5% – за рахунок власних коштів [3, с. 56].

Головним чинником розвитку системи охорони здоров'я є показники фінансування та стабільність джерел надходження коштів. Загальні витрати на охорону здоров'я в Україні протягом досліджуваного періоду щорічно збільшувалися та у 2016 році становили 155,2 млрд. грн (табл. 4).

Протягом досліджуваного періоду збільшився обсяг витрат на охорону здоров'я у розрахунку на душу населення на 1531 грн, або на 73%.

Таблиця 3

Джерела фінансування витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт в Україні, 2014–2016 рр. млн. грн

Показники	Рік			2016 р. у % до 2014 р.
	2014	2015	2016	
Усього	8995,9	11001,9	11530,7	128,2
Кошти бюджету	3751,0	3992,2	3910,8	104,3
у % до всього	41,7	36,3	33,9	х
з них: державного бюджету	3704,3	3915,3	3700,8	99,9
у % до всього	41,2	35,6	32,1	х
Власні кошти	872,0	2783,3	1146,0	131,4
у % до всього	9,7	25,2	10,0	х
Коштів організацій державного сектору	318,0	281,6	361,5	113,7
у % до всього	9,7	2,5	3,1	х
Коштів організацій підприємницького сектору	1627,6	1713,4	3369,5	207,0
у % до всього	18,1	15,6	29,2	х
Кошти організацій сектору вищої освіти	5,4	3,7	7,3	135,2
Кошти приватних некомерційних організацій	10,0	0,1	2,7	287,4
Кошти іноземних джерел	2315,8	2077,6	2550,3	110,1
у % до всього	25,7	18,9	22,1	х
Кошти інших джерел	95,8	150,0	182,3	190,3

Джерело: розраховано автором за даними [3, с. 56–57]

Таблиця 4

Фінансування галузі охорони здоров'я в Україні, 2012 –2016 рр.

Показники	Роки					2016 р. у % до 2012 р.
	2012	2013	2014	2015	2016	
Загальні витрати на охорону здоров'я, млн. грн	95713	108947	115757	117754	155219	162,2
у розрахунку на душу населення, грн	2099	2392	2548	2743	3630	173,0
Загальні витрати на охорону здоров'я у % від ВВП	7,09	7,47	7,60	7,42	7,81	0,72
Частка державних витрат на охорону здоров'я в загальних видатках Зведеного бюджету, %	12,7	12,7	12,9	11,7	11,2	-1,5

Джерело: розраховано автором за даними [4]

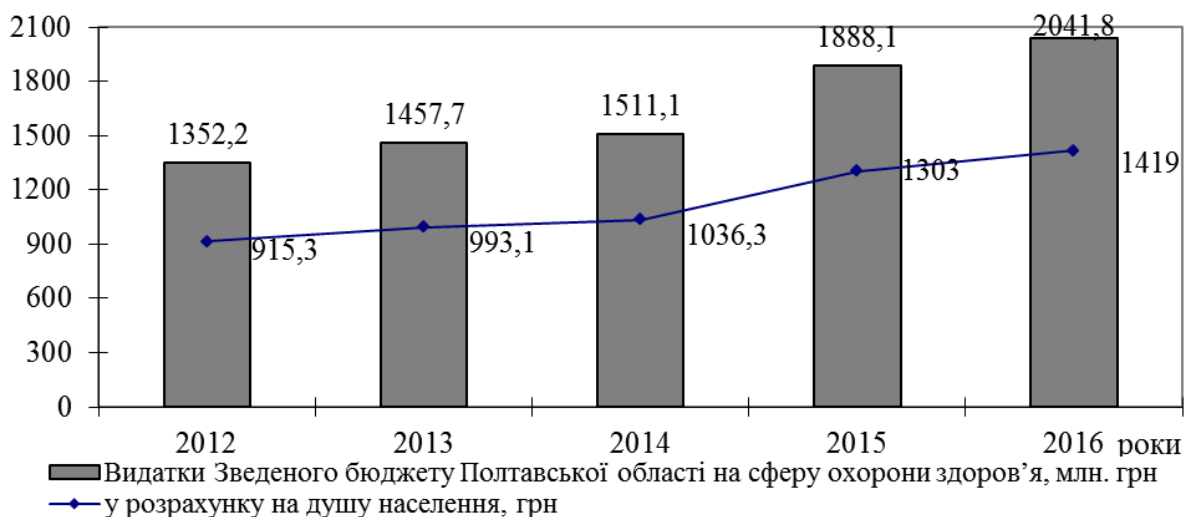

Рис. 1. Видатки Зведеного бюджету Полтавської області на сферу охорони здоров'я Полтавської області, 2012–2016 рр., млн. грн

Джерело: дані Департаменту охорони здоров'я Полтавської обласної адміністрації

Порівнюючи показники національної економіки, слід зазначити, що у 2011 році Україна витратила 7,0% валового внутрішнього продукту на охорону здоров'я, у 2013 р. – 7,47%, у 2014 р. – 7,60%, у 2015 р. – 7,42%, у 2016 р. – 7,81%.

Розглянемо загальні видатки Зведеного бюджету Полтавської області на сферу охорони здоров'я (рис. 1).

Аналіз рис. 1 свідчить, що загальні видатки Зведеного бюджету Полтавської області на сферу охорони здоров'я у 2012 році становили 1352,2 млн. грн., щорічно збільшувалися до 2041,8 млн. грн у 2016 році, або на 51%. У розрахунку на душу населення обсяг витрат в області протягом досліджуваного періоду збільшився на 503,7 грн, або на 5%, і у 2016 році становив 1419 грн.

В.М. Янишівський розрахував загальну вартість людського капіталу України і з'ясував, що регіони з найвищими показниками його вартості

мають найвищі показники економічного розвитку. Це Харківська, Полтавська області, місто Київ. Найнижчими є показники рівня розвитку людського капіталу у регіонах, які традиційно вважаються найменш економічно розвинутими [5]. Проведено кореляційно-регресійний аналіз і досліджено залежність між рівнем розвитку людського капіталу і чистим доходом від реалізації продукції (коефіцієнт кореляції 0,724).

Отже, у нинішніх умовах розвитку економіки показник конкурентоспроможності підприємства досить важливий. Основною проблемою в ефективному функціонуванні підприємств є наявність споживача. Високий рівень якості продукції, якого неможливо досягти без висококваліфікованого персоналу, дає можливість підприємству завоювати свій сегмент на ринку. Збільшення фінансування соціальної інфраструктури сприяє розвитку людського капіталу, а отже, економічному зростанню регіону.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Горбатюк Л.М. Людський капітал як основа економічного розвитку капіталу / Л.М. Горбатюк // Людський капітал в умовах трансформації суспільства: зб. тез Міжнародної наукової конференції викладачів аспірантів і студентів. К.: Акад. праці і соц. відносин Федер. Профспілок України, 2014. С. 38–39.
2. Статистичний збірник Вища освіта в Україні у 2017 році. К.: Державна служба статистики України, 2018. 298 с.
3. Статистичний бюлетень Наука та інноваційна діяльність України 2016 рік. К.: Державна служба статистики України, 2017. 141 с.
4. Статистичний щорічник України за 2016 рік [Текст] / за ред. О.Г. Осауленко. К.: Август Трейд, 2016. 559 с.
5. Янишівський В.М. Оцінка сучасного стану розвитку людського капіталу та його впливу на соціально-економічний розвиток і якість життя населення регіонів України / В.М. Янишівський // Економічний вісник Донбасу. 2010. № 3. С. 19–23.